

Οι καθεδρικοί, ο Σαίξπηρ και ο Κλέε

 kathimerini.gr/culture/books/1013755/oi-kathedrikoi-o-saixpir-kai-o-klee/

ERWIN PANOFSKY

Γοτθική αρχιτεκτονική και σχολαστικισμός (minima 9)

μτφρ. Σάββας Κονταράτος

επιμ. Γιώργος Διαμαντής

εκδ. MIET, σελ. 160

STEPHEN GREENBLATT

Ο Σαίξπηρ σήμερα (minima 10)

μτφρ. Παναγιώτης Σουλτάνης

επιμ. Κωστούλα Σκλαβενίτη

εκδ. MIET, σελ. 98

LOUIS MARIN

Πώς διαβάζεις έναν πίνακα ζωγραφικής (minima 11)

μτφρ. – επίμετρο Αλέξανδρος

Δασκαλάκης

επιμ. Μαρία Στεφανοπούλου

εκδ. MIET, σελ. 98

Στη σειρά minima των εκδόσεων του Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης (MIET) κυκλοφόρησαν μέσα στο 2018 τρία τομίδια με δοκίμια σπουδαίων μελετητών που αφορούν διεπιστημονικές προσεγγίσεις στη λογοτεχνία, στην αρχιτεκτονική και στην ιστορία της τέχνης.

Το 1951, ο κορυφαίος ιστορικός τέχνης και καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Πρίνστον, Ερβιν Πανόφσκι (Ανόβερο, 1892 – Πρίνστον, 1968) γράφει το επιδραστικό δοκίμιο «Γοτθική αρχιτεκτονική και σχολαστικισμός» (minima 9) στο οποίο μελετά σε βάθος το πολιτισμικό πλαίσιο που διαμόρφωσε την αισθητική της αρχιτεκτονικής των καθεδρικών ναών του ευρωπαϊκού Μεσαίωνα. Καθώς τα αστικά πλέον πανεπιστημιακά ιδρύματα είχαν αντικαταστήσει τις μοναστηριακές σχολές, δύο σημαντικοί εκπρόσωποι του σχολαστικισμού, ο χαρισματικός πανεπιστημιακός στο Παρίσι Αβελάρδος (12ος αιώνας)

και ο πολυσχιδής Φραγκισκανός θεολόγος της Οξφόρδης Ρογήρος Βάκων (13ος αιώνας), θεμελίωσαν τη μέθοδο της «διασάφησης» (manifestatio) και των «βεβιασμένων εναρμονίσεων» (concordiae violentes) για να συμβιβάσουν τα φαινομενικά ασυμβίβαστα των θεολογικών ζητημάτων. Η ιδέα ότι η ύπαρξη του Θεού μπορεί να αποδειχθεί από την ίδια του τη δημιουργία και κατ' επέκταση να κατανοηθεί η «πίστη διά του λόγου», διαπότισε τις αναπαραστατικές τέχνες και την αρχιτεκτονική. Για τους αρχιμάστορες των καθεδρικών της Σαρτρ, του Καντέρμπουρι, της Αμιένης, της Παναγίας των Παρισίων, η φαντασία μπορούσε να γίνει «σαφέστερη» προσφεύγοντας στις αισθήσεις.

Τα βιβλία (σειρά *minima*) του Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης.

Οπτική λογική

Οι αρχιτέκτονες της εποχής του σχολαστικισμού (12ος -14ος αιώνας μ.Χ.) υλοποιούν στους καθεδρικούς τα φιλοσοφικά και θεολογικά αναπτύγματα της εποχής. Περίτεχνοι κιονίσκοι, κουβούκλια, λίθινα πλέγματα και νευρώσεις σταυροθολίων δημιουργούν μια λόγια αφήγηση που ο Πανόφσκι θα ονομάσει «οπτική λογική».

Ο «Σαίξπηρ σήμερα» (*minima* 10) του σαιξπηριστή και καθηγητή του Χάρβαρντ, Στίβεν Γκρίνμπλατ εστιάζει στην ιστορία της λογοτεχνίας και στο κοινωνικό γίνεσθαι μιας συγκεκριμένης εποχής. Το 2016 συμπληρώθηκαν 500 χρόνια από τη δημιουργία του γκέτο της Βενετίας. Ο όρος *geto* προήλθε από την ονομασία της φτωχής περιοχής ενός χυτηρίου χαλκού όπου οι Αρχές της πόλης αποφάσισαν να περιορίσουν τους Εβραίους. Με αφορμή το ιστορικό αυτό γεγονός, ο Γκρίνμπλατ διαπιστώνει ότι ο Σαίξπηρ, ο οποίος κατά πάσα πιθανότητα δεν είχε αντιληφθεί την πρακτική της γκετοποίησης του 1516 στη Βενετία, αντιμετωπίζει τη «σύνθετη κληρονομιά» της ξενοφοβίας στον «Εμπορο της Βενετίας» με τρόπο απελευθερωτικό, γκρεμίζοντας φανταστικά τείχη μέσα την υπερβολή, το βιτριολικό χιούμορ και τη θεατρική ζωντάνια του «κακού» Σάιλοκ.

Ο Λουί Μαρέν (1931-1992), Γάλλος φιλόσοφος, σημειολόγος και κριτικός της τέχνης στο δοκίμιό του «Πώς διαβάζεις έναν πίνακα ζωγραφικής» (*minima* 11) θέτει τον ζωγράφο ως στοχαστή στην αυτόνομη τάξη της ζωγραφικής, όπου η φιλοσοφική ιδέα δίνει την εικόνα στον πίνακα και όχι το αντίστροφο. Ο Μαρέν αναφέρεται στον προκάτοχό του Πανόφσκι,

ο οποίος είχε δείξει πολύ νωρίτερα ότι ο ζωγραφικός πίνακας είναι ένα κωδικοποιημένο κείμενο. Πολιτισμικοί κώδικες μορφοποιούν το βλέμμα μας, όπως είναι το γούστο, που αποτελεί μια ιδιάζουσα αισθητική αγωγή στους κόλπους μιας κοινωνίας.

Στις απαρχές του μοντερνισμού τον 20ό αιώνα, οι ζωγράφοι Πιτ Μοντριάν και Πάουλ Κλέε έδωσαν τον ορισμό μιας «απεικονιστικής γλώσσας» στην Τέχνη. «Η ζωγραφική δεν αναπαράγει το ορατό. Καθιστά κάτι ορατό» λέει χαρακτηριστικά ο Κλέε. Συγκεκριμένα, ο Μαρέν αναλύει τον πίνακα του Κλέε «Σελίδα από το Βιβλίο της Πόλης» (1928) όπου το βλέμμα ξεχωρίζει τη δομή μιας σελίδας με γραμμικές ενότητες ή πεντάγραμμο. Κάθε ομάδα σημείων θεμελιώνει μια ενότητα θέασης και ανάγνωσης, μια «αίσθηση δαντέλας», δηλαδή τη σύνθεση δύο αρχέγονων στοιχείων: της μελωδικής γραμμής και των παράλληλων γραμμών. Η επιδέξια αίσθηση του χώρου στην επίπεδη ουδέτερη σελίδα βαθαίνει και πάλλεται χάρη στη δράση στοιχειωδών χρωματικών επιφανειών. Εμφανίζεται τότε συνειρμικά το ιερογλυφικό σχεδιάγραμμα μιας πόλης με τις εκκλησίες, τα παλάτια, τα σπίτια, τα τείχη, τους πύργους.

Κατά τέτοιο τρόπο, το λόγιο παιχνίδι των στοιχειωδών δομών της ζωγραφικής αποκτά απεικονιστική σημασία όταν οι κώδικες κουλτούρας των αναπαραστάσεων και των ιδεολογιών, ενοποιούνται σε μια δημιουργική διαδικασία. Η ζωγραφική τότε πραγματώνει το μυστηριώδες εγχείρημα του «να διαβάσω το ορατό και να βλέπω το νοητό».